

individualni sektor u slovenskoj poljoprivredi

neka društveno-ekonomska i socijalno-politička obilježja

jože tavčar

republičko vijeće
ss slovenije,
ljubljana, jugoslavija

U članku su obrađena aktualna pitanja razvojnih tendencija individualnog sektora slovenske poljoprivrede.

Poseban naglasak stavljen je na socijalno-ekonomskim, socijalno-političkim i demografskim pitanjima. Kako se radi o djelomično specifičnim razvojnim tendencijama u poljoprivredi Slovenije, to su problemi obrađeni i kroz određenu retrospekciju i komparativu u odnosu na druga područja Jugoslavije.

Podrobnije su razmatrana pitanja o vlasničkim odnosima na poljoprivrednom zemljištu, veličini poljoprivrednih gospodarstava, ekonomici individualnog poljoprivrednog domaćinstva, njegovoj radnoj opremljenosti i strukturi njegove potrošnje — reprodukciji.

Prikazana je razlika u gospodarskom položaju čistog, mješovitog i radničkog domaćinstva.

Ocijenjeno je sadašnje stanje razine kooperacije i interesa za ovaj oblik suradnje s društvenim sektorom.

Polazeći od ocjena ekonomskog stanja individualnog sektora posebno su razmatrana pitanja demografske reprodukcije poljoprivrednog stanovništva. Ta je reprodukcija osvijetljena stanjom u natalitetu, sklapanju brakova, udjelu domaćinstva bez nasljednika, odlasku za rad sposobnog stanovništva na rad izvan poljoprivrede.

Uz ekonomske i sociodemografske karakteristike osvijetljena su i specifična pitanja nestajanja nekadašnjeg sela i oblikovanja novih, ruralno sve manje karakterističnih naselja.

Članak koji je rezultat istraživanja najaktualnijih tendencija razvitka na ovom području Slovenije upućuje i na potrebu daljeg istraživanja posebno nekih sociopsiholoških pojava — degradaciju određenih vrijednosti, posebice rada na zemlji i odnosa u obitelji.

127 članci

primljeno prosinca 1983.

prethodne napomene

—> Cilj je ovog priloga, koji razmatra privatni sektor u slovenskoj poljoprivredi, ograničen. U njemu nema pokušaja svestrane analize

stanja na području privatne poljoprivrede. Osnovni mu je motiv da pokuša potanje obraditi neke sociološke i socijalne procese u slovenskom selu, i to one u kojima se mogu utvrditi kvantitativne promjene nastale u posljednjem razdoblju. Nema, međutim, sumnje da ove promjene nije moguće razmatrati izvan ekonomijskih makro i mikro uvjeta. Ekonomijska uvjetovanost socioloških i socijalnih promjena očigledna je i u poljoprivredi. S druge strane, ovo svakako ne znači da su promjene na selu uvjetovane isključivo gospodarskim faktorima. Obratno, društvena kretanja utječu na ekonomijske procese. Upravo je osvetljavanje te »interakcije« bitno u ovom radu.

Upoznavanjem vlasničkih odnosa na zemlji, gospodarskog stanja, ponašanja slovenskog poljoprivrednika i analizom nekih sociodemografskih promjena slovenskog sela pokušat ćemo utvrditi koliko i kako se ostvaruje politika socijalističkog preobražaja slovenske poljoprivrede, gdje zaostajemo i zbog čega, a možda i upozoriti i na neke bitne uzroke tog zaostajanja.

U tom okviru možda se nude i neki elementi koji bi mogli biti značajni za buduće smjernice, a posebno za »redefiniranje« budućeg razvitka privatnog sektora u slovenskoj poljoprivredi. A to znači takva razvitka koji će zaista osigurati veću proizvodnost agrarnog sektora u cjelini kao i trajniju gospodarsku i socijalnu perspektivu slovenskog seljaka.

1. poljoprivredno zemljište — vlasnički odnosi

U pogledu vlasništva nad zemljom (u poljoprivredi) politika je bila i još je uvijek u tome da treba proširivati društveno vlasništvo nad zemljom, i to na osnovi stjecanja novih površina melioracijom, aktiviranjem napuštene zemlje, otkupom privatnog posjeda itd. Na drugoj strani treba osigurati ograničavanje zemljišnog posjeda privatnika poštovanjem agrarnog maksimuma i zaštitom namjenske upotrebe tog zemljišta. Takva politika trebalo bi da se ostvaruje ograničavanjem nasljeđivanja od nepoljoprivrednika, dosljednijom selekcijom prilikom gradnje novih naselja, industrijskih i drugih objekata i slično. Tako bi se socijalistički preobražaj poljoprivrede ostvarivao temeljem ekonomijske logike zasnovane prije svega na interesima za što produktivniju obradu a ne na vlasničkim odnosima. Sve ovo trebalo bi ostvarivati jačanjem međusobnih dohodovnih odnosa između društvenog i individualnog sektora poljoprivrede.

To je i sada važeća odrednica, pa je polazeći od nje, svrsishodno za proteklo razdoblje utvrditi u kojoj se mjeri ostvarivala i kakva joj je sadašnja tendencija. Krična ocjena prošlosti može biti važna polazna osnova u traženju pravog odgovora i u odnosu na ona sociodemografska kretanja za koja smatramo da su znatno uvjetovana upravo ekonomijskim uzrocima.

Za izvor podataka upotrebljavat ćemo ponajprije građu Statističkog zavoda SR Slovenije o rezultatima najnovijeg popisa stanovništva, ali i drugu građu koja može dovoljno pouzdano služiti za argumentirano interpretiranje i zaključivanje.

1.1. zemljište — njegova struktura i posjed

Pokušajmo najprije utvrditi opće stanje poljoprivrednog zemljišta.

Zemljište — u ha¹⁾

	Ukupno	Obradivo	Poljoprivredno	Plodno
1970	2.025.400	654.873	944.928	1.894.532
1981	2.025.592	650.080	888.667	1.893.615

¹⁾ Statistični letopis SRS br. 172/1976 i Statistični letopis SRS 162/1982

Poljoprivredne površine u posljednjem desetljeću smanjene su za više od 55.000 ha. Ni opseg obradivih površina nije sačuvan. Sve ovo ukazuje da odnos prema poljoprivrednom zemljištu nije bio takav kakva smo ga proklamirali. I najnovije rasprave kao i zahtjevi da ovo zemljište moramo zaštititi bili su vrlo kritični. Međutim, ono što je izgubljeno nemoguće je nadoknaditi. Osnovna vrijednost poljoprivrednog zemljišta bila je u prošlosti zapostavljena.

1.2. vlasnički odnosi

Površine — vlasništvo — u ha

Društveni sektor

Ukupno		Obradive		Poljoprivredne		Plodne	
1976	1981	1976	1981	1976	1981	1976	1981
612.682	623.409	65.544	74.987	135.859	149.297	512.638	520.617

Privatni sektor

1.411.818	1.402.183	577.137	575.093	755.728	739.370	138.276	137.998
-----------	-----------	---------	---------	---------	---------	---------	---------

Očito je da društveni posjed nad zemljom raste vrlo sporo i da je veliki dio zemljišta u vlasništvu privatnog sektora. Ali i na tom sektoru možemo zapaziti da opseg poljoprivrednog zemljišta opada, bilo kao posljedica različitih gradnji, bilo što nastaju površine koje su seljaci napustili i zapustili. Od ukupnog zemljišnog fonda individualni poljoprivredni proizvođači raspolagali su u godini 1981. sa 88,49% obradivih, 83,20% poljoprivrednih i 72,40% plodnih površina.

O tome navodimo ocjene iz publikacije »Slovenija pred 9. Kongresom ZK Slovenije — 1982«.

»Jedan između osnovnih faktora i uvjeta za postizanje veće poljoprivredne proizvodnje jesu kvalitetna poljoprivredna zemljišta. Ova se, međutim, u Sloveniji zbog urbanizacije, deagrarizacije, zarastanja šumama kao i zbog nekih drugih razloga iz godine u godinu smanjuju. Ukupna površina poljoprivrednog zemljišta smanjena je u godini 1980. za 11% u odnosu na 1950. Zauzima samo 43% ukupne površine SR Slovenije. Za posljednjih deset godina smanjene su prije svega oranice, i to svake godine u prosjeku za više od 20.000 ha. U godini 1980. na jednog stanovnika SR Slovenije bilo je samo 0,13 ha njiva, dok u Jugoslaviji na jednog stanovnika otpada 0,19 ha« (str. 33).

jože tavčar **130** individualni sektor u slovenskoj poljoprivredi

Broj domaćinstva s obzirom na veličinu posjeda

V e l i č i n a p o s j e d a

	0,5 do 1 ha	1 do 2 ha	2 do 3 ha	3 do 4 ha	4 do 5 ha	5 do 8 ha	8 do 10 ha	preko 10 ha	Ukupno
1960 ²⁾	15.551	14.002	19.756	16.355	13.304	27.017	12.113	41.651	159.749
1971 ³⁾	18.169	23.917	19.486	15.130	12.140	23.994	10.914	32.297	155.947
Struktura									
1960	9,73	8,76	12,36	10,23	8,23	16,91	7,58	26,07	100
1971	11,58	15,33	12,49	9,70	7,78	15,38	6,99	20,71	100

1.3. karakteristika individualnih poljoprivrednih domaćinstava s obzirom na veličinu poljoprivrednog zemljišta

Vidjeli smo da individualni poljoprivrednici posjeduju većinu svih poljoprivrednih površina. Nove analize vode nas novim zaključcima. Ti su zaključci značajni prije svega zbog toga što ukazuju na vrlo nepovoljnu strukturu tih površina. Radi se o velikom broju poljoprivrednih domaćinstava — gospodarstava (pretežno mješovitih) koja najvećim dijelom raspolazu samo malim površinama i brojnim parcelama.

Na osnovi ove tabele, uz ostalo, možemo uspoređivati i kretanja između 1960. i 1971. Podaci ukazuju najprije na brzo usitnjavanje poljoprivrednih gospodarstava. Sve je veći broj onih koja imaju manje od 3 ha zemlje, a smanjuje se i udio većih. Prema tome, već po veličini imanja zaključujemo o procesima koji ukazuju na zakonitost nastajanja mješovitih domaćinstava koje postaju sve brojnija.

Podaci iz popisa 1981, koji bi dali pregled strukture poljoprivrednih domaćinstava, još nisu objavljeni. Možemo međutim, iskoristiti zbrojne podatke što nam ih pruža najnovija publikacija koja daje prikaz strukture stanovništva.⁴⁾

Prema podacima iz posljednjeg popisa stanovništva godine 1981. bilo je u Sloveniji 594.571 domaćinstava. Od tih domaćinstava zemljišnim fondom raspolagalo je njih 192.090, ili 32,3%. Ona su obrađivala 501.266 ha zemlje. Od toga je bilo u njihovu vlasništvu 488.198 ha. To znači da je individualni poljoprivredni proizvođač imao u zakupu oko 13.000 ha, a to je znatno više od površina koju je zakupio društveni sektor.

Usporedbom broja domaćinstava koja su 1981. raspolagala poljoprivrednim zemljištem s brojem domaćinstava koja su prilikom popisa godine 1971. bila registrirana kao takva, opet dolazimo do vrlo zanimljivih zaključaka. U 1971. bilo je 515.531 domaćinstvo, a od toga broja bilo je čistih (nepoljoprivrednih) domaćinstava 388.644.⁵⁾ Prema tome 75,4% domaćinstava tada je bilo bez zemljišta, a 1981. taj se postotak smanjio na 67,7%. Znači zemljište prelazi u vlasništvo sve većeg broja domaćinstava (i nepoljoprivrednih). Uz to se, kao što smo vidjeli, smanjuje ukupna površina kako obradivih tako i poljoprivrednih zemljišta opće.

U starijim statističkim publikacijama bilo je podataka o čistim poljoprivrednim domaćinstvima. U najnovijima tih podataka još nema. Ocjenjuje se, međutim, da je među poljoprivrednim domaćinstvima 80% onih koja možemo smatrati mješovitim. Mješovitih je 1971. bilo 56%.⁶⁾

Ovakva kretanja imaju svoje mnogobrojne, međusobno povezane uzroke. Posebno gospodarski uvjeti uzrokuju karakteristične socio-demografske promjene, o kojima ćemo poslije govoriti. Zasad bi skrenuli pažnju na to da se i u ovakvim vlasničkim odnosima nalaze uzroci odlaska za rad sposobnog stanovništva iz poljoprivrede, da je i u tome uzrok brzog opadanja udjela poljoprivrednog u ukupnom stanovništvu, porasta mješovitih domaćinstava, specifikacije urbanizacije slovenskog sela i slično.

2. ekonomika individualnog poljoprivrednog domaćinstva

Nema sumnje da i privređivanje na individualnom poljoprivrednom domaćinstvu ima svoje karakteristike koje možemo promatrati kako u njihovoj dinamici — u vremenu — tako i u njihovoj kvalitativnoj promjeni.

2.1. udio individualnog poljoprivrednog sektora u stvaranju narodnog dohotka

Vidjeli smo da je vlasnička struktura poljoprivrednih zemljišta takva da individualni sektor raspolaže najvećim dijelom obradivih površina. U narodnom dohotku, tj. u stvaranju nove vrijednosti, cjelokupna je poljoprivreda sudjelovala godine 1970. sa 8,6%, 1975. sa 6,4% i 1979. sa 5,0%. Vidimo da ovaj udio opada.

Udio individualnog sektora poljoprivrede u istom je razdoblju bio ovakav: 1970 — 80,2%, 1975 — 75,8% i 1979 — 72,6%. Individualni sektor davao je dakle još uvijek gotovo tri četvrtine novostvorene vrijednosti u poljoprivredi, ali uza sve veći udio u poljoprivrednim površinama davao je ipak relativno manje nego društveni sektor. Već je i to dokaz niže produktivnosti individualnog sektora.

O nižoj produktivnosti govore i podaci o prinosima po hektaru nekih poljoprivrednih kultura. Tako je u 1980. individualni proizvođač ostvario po ha prinos pšenice 3.100 kg, kukuruza 3.500 kg, a krumpira 12.000 kg. U društvenom sektoru u isto je vrijeme prinos pšenice iznosio 4.500 kg, kukuruza 5.500 kg i 19.000 kg krumpira.⁷⁾

Ovakvi prinosi više ili manje određuju i gospodarsku snagu individualnog sektora i njegovu sposobnost da sam sebi osigura vlastitu reprodukciju, i to ne samo u pogledu poljoprivredne proizvodnje nego i u odnosu na različita prava, posebno na području socijalne sigurnosti.

2.2. opremljenost individualnog sektora

Prikazani podaci jasno govore kakva je realna gospodarska snaga individualnog poljoprivrednog sektora. Iz poljoprivrede odlaze prije svega mladi koji ne vide na imanju svojih roditelja pravu perspektivu. Uza sve to, u toku su i neki procesi koji su možda za Sloveniju još specifičniji. Kretanja pokazuju da znatan dio omladine koji traži i nalazi posao izvan poljoprivrede ostaje i dalje u svom nekadašnjem seoskom domu ili na roditeljskoj zemlji izgradi novi dom. Posebno je karakteristično i to da omladina ili nešto starije generacije ulažu znatna sredstva u poljoprivrednu mehanizaciju. Tako im je omogućeno da uz redoviti rad ili u toku odmora obradi — bilo kako — zemlju, da sebi osigura dio proizvoda za vlastitu prirodnu potrošnju (što je posebice sada vrlo važno kada rastu cijene hrane), a jedan dio i za tržište. Prema ocjenama, gotovo 30% ukupne količine mlijeka proizvode, upravo takva mješovita poljoprivredna domaćinstva.

Vrlo su ilustrativni podaci o opremljenosti individualnih poljoprivrednih gospodarstava. Najnoviji popis stanovništva⁸⁾ daje podatke o tome koliko je poljoprivrednih strojeva imao individualni sektor.

Tako je godine 1981. u Sloveniji u privatnom posjedu bilo:

- 57.057 traktora — dvoosovinskih od 142.107 KW i
- 21.647 traktora — jednoosovinskih od 25.480 KW.

Osim toga, ovaj je sektor raspolagao i sa 1.250 kombajna. Na jedan dvoosovinski traktor u godini 1981. otpalo je 10 ha obradive površine. Ukoliko bismo u račun uzeli i jednoosovinske traktore, ta bi površina iznosila samo 7,3 ha.

Možemo zaključiti da je znatan dio sredstava koja je seljak-radnik zaradio u radnom odnosu bio upotrijebljen za nabavu poljoprivredne mehanizacije. Kredita za te potrebe bijaše malo.

Radi se o pretjeranoj opremljenosti poljoprivrede, i to posebno onim sredstvima rada koja pomažu rasterećenju od teškog fizičkog rada i pružaju mogućnost povremenog (poslijepodnevnog) rada. Orijentacija prije svega na traktore ukazuje da seljaci sve manje upotrebljavaju konje za vuču. Tako je godine 1981. bilo u Sloveniji još samo 19.636 konja, dok ih je u 1971. bilo 45.316.⁹⁾

Nabavi traktora i nabavi druge mehanizacije posebno su usmjerena mješovita domaćinstva. Tako je godine 1975. traktore posjedovalo 23% mješovitih domaćinstava a 1979. već 37,3%. Poljoprivredna domaćinstva, s obzirom na opremljenost poljoprivrednom mehanizacijom (u %), prikazujemo u slijedećoj tabeli.¹⁰⁾

Godina	Traktori		Motokultivatori		Kamioni		Traktorski plugovi		Traktorski priključci	
	1975	1979	1975	1979	1975	1979	1975	1979	1975	1979
Sva domaćinstva	27,1	37,3	6,4	1,4	0,5	6,4	19,5	27,7	15,0	27,7
Čista	28,3	37,3	15,2	3,9	—	3,9	23,9	27,5	19,6	29,4
Mješovita	23,0	37,3	4,0	0,6	0,6	7,1	18,4	13,0	13,8	27,2

U toku tri godine, od 1975. do 1979. individualni poljoprivredni proizvođači brzo su se opremali novom mehanizacijom. Pri tome je značajno da su mješovita domaćinstva već opremljena na istoj razini kao čista, da su se sva domaćinstva usmjerila od motokultivatora na traktore, da su mješovita domaćinstva usmjerena na kupnju kamiona i da su mješovita, uopće uzevši, dobro opremljena traktorskim priključcima.

Možemo također ustvrditi da je individualni sektor sada relativno bolje opremljen (lakom) mehanizacijom u odnosu na društveni. Društveni sektor u godini 1970. raspolagao je sa 1.494 traktora, 195 kombajna i 354 kamiona. Tako je na jedan traktor društvenog sektora otpalo u toj godini 49 ha i na jedan kombajn 375 ha društvenog zemljišta.

Orijentacija je u prošlosti bila u tome da bi i zadruga kao i društvena imanja surađivala svojim sredstvima u obradi zemlje privatnog sektora. Tendencije pokazuju da su se procesi kretali u drugom smjeru. Tako je godine 1970. društveni sektor izvršio individualne usluge oranja na 10.000 ha, sjetve na 2.500 ha, žetve na 4.200 ha i prskanja voća na 13.200 ha. U godini 1981. bilo je međutim uzorano samo 2.200 ha, požnjeveno 2.800 ha i isprskano 4.000 ha individualnog sektora.

Događa se i da individualni poljoprivredni proizvođači pružaju usluge društvenom sektoru: prijevoz, šumske radove i slično.

Postavlja se pitanje je li društveni sektor nezainteresiran za suradnju, je li za njega ekonomski bolje da se bavi trgovačkim poslovima na što je kroz kupoprodajne odnose usmjerena većina kooperantskih odnosa. U svakom slučaju prošlost ukazuje na to da je u Sloveniji sve vidljivije specifično individualno gospodarstvo — domaćinstvo koje raspolaže značajnim sredstvima za proizvodnju (terauriranim kapitalom?), da ovo gospodarstvo malo ulaže u zemlju samu, u njezinu intenzivniju obradu i da je, kao takvo, još uvijek proizvođač relativno skupih i nedovoljnih poljoprivrednih viškova.

2.3. dohodak poljoprivrednih domaćinstava

Struktura zemljišnog posjeda (njegova usitnjenost) ekonomijski je uzrok raslojavanja na selu. Realni dohodak poljoprivrednog domaćinstva nedovoljan je, a osim toga isuviše se sporo ostvaruje socijalna sigurnost seljaka. Struktura raspoloživih sredstava anketiranih poljoprivrednih domaćinstava ± na godinu (u dinarima, odnosno %):¹¹⁾

Godina	Ukupno	Od toga iz domaćinstva	Izvan domaćinstva	Naturalna potrošnja
1970	24.455	23,1	45,7	20,0
1975	87.159	21,3	50,1	18,5
1979	194.399	25,0	49,0	18,2

Dohodak svih poljoprivrednih domaćinstava u posljednje vrijeme karakterističan je po tome što je udio prihoda koji potječe iz vlastite poljoprivredne djelatnosti mali — iznosi oko jedne četvrtine i u pogledu veličine ne dolazi do bitnijih promjena. S druge strane, udio sredstava iz radnog odnosa i iz drugih izvora raste. Naturalna potrošnja koja je relativno visoka pokazuje i specifičnu privlačnost mješovitih domaćinstava koja relativno lakše podnose visoke skokove cijena, posebno cijena prehrambenih proizvoda. Ovo, međutim, još ne znači da je naturalna potrošnja sama po sebi jeftina.

Iz prednje tabele mogli smo razabrati prosjeke dohotka. Drukčiju sliku dobijemo analiziramo li stanje s obzirom na čista i mješovita domaćinstva. Vidjet ćemo da se i tu događaju promjene: da čisto poljoprivredno domaćinstvo živi relativno slabije od mješovitoga, u sve većoj mjeri dobiva neke osobine mješovitoga, jer udio prihoda izvan poljoprivrede postaje sve veći.

Ukupni dohodak i raspoloživa sredstva prema vrstama domaćinstva (u %):¹²⁾

	Novčani prihodi					
	Iz poljoprivrede		Izvan poljoprivrede		Naturalna potrošnja	
	1975	1979	1975	1979	1975	1979
Čista	43	42	8	14	29	27
Mješovita	12	15	61	62	18	17

Jasne su velike razlike između čistih i mješovitih domaćinstava.

2.4. ekonomijska snaga poljoprivrednog i radničkog domaćinstva

Prethodne analize pokazuju da se unutar poljoprivrednih domaćinstava događaju određene promjene koje su posljedica prije svega ekonomijskih uvjeta. Vidjeli smo također da prosječno slovensko poljoprivredno domaćinstvo raspolaže ograničenim poljoprivrednim površinama.

Upravo relativno male poljoprivredne površine, i pored upotrebe mehanizacije, ne daju dohodak koji bi osiguravao i opravdavao zaposlene dvaju ili više za rad sposobnih seljaka na pojedinom imanju. Podaci koje ćemo poslije detaljnije obraditi govore o tome da je u poljoprivredi bilo u prošlosti dosta za rad sposobnog stanovništva koje je tražilo zaposlenje izvan poljoprivrede. Nema sumnje da ima i sada ponegdje »viškova« nedovoljno zaposlenog poljoprivrednog stanovništva.

Ovdje ćemo pokušati analizirati razlike između dohotka poljoprivrednih i radničkih domaćinstava kao i neke druge elemente koji mogu također dodatno osvijetliti ekonomijsku snagu slovenskog seljaka. Ovo, između ostalog, i zbog toga da bismo potvrdili (ili odbacili hipotezu u tome da je napuštanje rada u poljoprivredi, i onda kada bi ostajanje na imanju bilo društveno neophodno, uvjetovano i privlačnošću rada izvan poljoprivrede i boljim životnim uvjetima. Statistička obrada obiteljskih budžeta radničke i seljačke obitelji (domaćinstva) omogućuje usporedbu. Usporedivost s obzirom na način utvrđivanja uzorka za to i njihovu reprezentativnost nije najpotpunija, ali rezerve nisu tolike da bi ugrožavale pouzdanost zaključivanja.

U godini 1980. prosječno je poljoprivredno domaćinstvo raspolagalo (na mjesec) sa 15.850 dinara.¹⁵⁾ U toj istoj godini radničko je domaćinstvo imalo na raspolaganju za svoju potrošnju 19.256 dinara. Pri tome nisu uzeti u obzir oni izdaci koje je radnička obitelj već pokrila doprinosom iz bruto osobnih dohodaka. To su prije svega doprinosi za različite oblike socijalne sigurnosti: zdravstvenu zaštitu, mirovinsko osiguranje i slično.

Pri tome je opet značajno to da je godine 1978¹⁴⁾ (novijih podataka još nema) čisto poljoprivredno domaćinstvo raspolagalo sa 86.962 dinara na godinu, mješovito sa 149.006 dinara, a čisto radničko sa 140.899 dinara. Nema sumnje da je stvaranje mješovitog domaćinstva privlačno — živi bolje od čistog poljoprivrednog a često i od čistog radničkog. To je posebno važno u vrijeme inflacije.

Vrlo su zanimljivi podaci o opremljenosti domaćinstava trajnim potrošnim dobrima.¹⁵⁾

U godini 1978. trajnim potrošnim dobrima raspolagalo je 75% čistih poljoprivrednih domaćinstava i 96% mješovitih i radničkih. Automobil je imao 17% čistih poljoprivrednih domaćinstava, 42% mješovitih i 53% radničkih. Vidimo da su razlike znatne.

Pokušajmo, uz to, utvrditi u što poljoprivredna domaćinstva ulažu. Podaci opet govore o tome da ta domaćinstva relativno malo ulažu

u zemlju, u postizanje njezine veće plodnosti. Tako podaci o strukturi raspoloživih sredstava poljoprivrednih domaćinstava¹⁶⁾ govore o tome da je npr. godine 1970. ovakvo domaćinstvo od ukupno raspoloživih sredstava ulagalo u svoju privrednu reprodukciju 19,8%, godine 1975 — 21,6% i godine 1979 — 19,0%. U posljednjih deset godina ulaganja su 1979. bila gotovo najniža. Niža su bila samo u 1978, kada su iznosila 18,4%.

Zanimljivi su podaci o tome koliko poljoprivredna domaćinstva troše za kupnju zemlje. U 1975. čista su poljoprivredna domaćinstva za ovu svrhu trošila u prosjeku 5% raspoloživih sredstava a u 1979. samo 2,5%.

Ta kretanja pokazuju da su se ostvarivale prije svega težnje poljoprivrednika da se u svom standardu što više i što prije približe standardu radnika. Potrošnja i ulaganja usmjerena su u one nabave i ulaganja koja seljaka bar djelomično statusno izjednačuju s radnicima. Poljoprivrednik je spreman ne ulagati u svoju zemlju i zapostavljati je, iako je ona osnova za stjecanje njegova dohotka. Zbog toga on sve više ostaje sitni robni proizvođač tržišnih viškova a istovremeno skup i nisko produktivan.

2.5. interes poljoprivrednika za kooperaciju

Društvo se opredijelilo za to da socijalistički preobražaj sela može ostvariti samo trajnim oblicima suradnje poljoprivrednika s društvenim sektorom, i to posebno preko različitih mogućnosti udruživanja rada, sredstava pa i zemlje.

Stanje na tom području također je nepovoljno ocijenjeno u publikaciji »SR Slovenija pred 9. kongresom SKS« (str. 35).

»Uvođenje nove tehnologije i organizirano uključivanje individualnih poljoprivrednih proizvođača u udruženi rad, osobito poslije 1975, utjecalo je na razvitak i na povećanje hrane individualnih poljoprivrednih proizvođača. U 1976. bilo je u Sloveniji 25 poljoprivrednih zadruga, da bi taj broj u 1981. porastao na 127 organizacija udruženih zemljoradnika putem kojih se oni uključuju u zajedničke napore za povećanje poljoprivredne proizvodnje i postizanje boljeg dohotka. U 1980. s poljoprivrednim organizacijama (zadugama) surađivalo je više od 73.000 poljoprivrednika ili za 26% više nego u 1970. Međutim, trajnijih oblika suradnje bilo je u oko 54.000 slučajeva a od tog dijela suradnja na dohodovnim odnosima bila je osvarena samo u oko 30% slučajeva.«

Vidimo da udruživanje na trajnijim osnovama teče isuviše sporo. Seljaci grade svoju ekonomiku, rekli bismo, prema svom nahodanju; procesi su takvi da je poljoprivrednik još uvijek usmjeren na individualizam, na proizvodnu i tehnološku autarkiju, a s društvenim sektorom vezuju ga prije svega klasični kupoprodajni odnosi. Uz male površine zemljišni posjed dobiva neke karakteristike okućnice.

nekoliko zaključaka

U posljednjih deset godina na području poljoprivrede u Sloveniji odvijali su se procesi koje je bilo moguće očekivati a bilo je i takvih

koji su iznevjerili naša očekivanja. To možemo uočiti kako na području gospodarstva i na području socioloških i socijalnih kretanja. Možemo utvrditi veliku međusobnu povezanost gospodarskih uvjeta u kojima se našla poljoprivreda u prošlom razdoblju i društvenih promjena na selu. Privatni sektor poljoprivrede unekoliko je ogleдалo tih zbivanja.

1. Ukoliko bismo tražili odgovor na pitanje ostvaruje li se i u kojoj mjeri socijalistički preobražaj individualnog sektora poljoprivrede u Sloveniji, mogli bismo ustvrditi da taj preobražaj teče vrlo sporo i u nekim svojim aspektima mimo očekivanja utvrđenih stavovima i smjernicama. Umjesto povezivanja društvenog sektora s individualnim putem različitih oblika udruživanja rada, sredstava i zemlje svjedoci smo pojava koje ukazuju, s jedne strane, na nedovoljan interes društvenog sektora, a s druge strane, na promjene unutar individualnog sektora koje govore o njegovoj zatvorenosti, autarkičnosti, niskoj proizvodnosti i neekonomičnosti. To se može vidjeti prije svega po opremljenosti individualnog sektora skupim spravama, po niskoj iskorištenosti strojeva, po niskom ulaganju u zemlju i po niskom dohotku.

2. Odlazak za rad sposobnog stanovništva iz poljoprivrede u društveni sektor inače je normalna pojava izdvajanja viška aktivnog stanovništva iz poljoprivrede. Taj proces teče vrlo brzo. Međutim, opseg i struktura zapošljavanja izvan poljoprivrede pokazuje neke tendencije koje su već zabrinjavajuće. Tako poljoprivredu napuštaju prije svega mladi muškarci, iako bi imali mogućnost da sebi osiguraju egzistenciju na brojnim gospodarstvima. Seoske djevojke još su više izvrnute socijalnoj besperspektivnosti i manje su radno mobilne. Posljedica toga jest sve veći broj mješovitih domaćinstava. Mješovita domaćinstva inače nastaju prije svega zbog ekonomskih uvjeta. Ocjenjuje se da je sada u Sloveniji oko 80% svih poljoprivrednih domaćinstava mješovitih. Nastaje proces depopulacije poljoprivrednih područja, posebno intenzivan u brdskim predjelima. Taj se proces osobito ogleda u smanjivanju broja novorođenčadi, u sve manjem broju novosklopljenih brakova i u sve većem udjelu starijeg stanovništva na selu.

3. Mješovito domaćinstvo koje je stvarni nosilac proizvodnje u individualnom poljoprivrednom sektoru postaje svojevrsan gospodarski činilac. S jedne strane, njegova se proizvodnja razvija gotovo na razini jednostavne reprodukcije (prema troškovima), a s druge strane, uz visoku naturalnu potrošnju. Još su uvijek niski tržišni viškovi. Ta kretanja ukazuju da je glavni cilj takva domaćinstva osigurati prije svega takvu razinu i strukturu potrošnje koja je karakteristična za nepoljoprivredna domaćinstva. Zbog toga im poljoprivreda postaje sve više sporedna djelatnost. Ukupna ekonomska politika, međutim, ne potiče veću produktivnost i veću ekonomičnost rada u poljoprivredi.

4. I tamo gdje bi bilo, i s gledišta ekonomije i širih društvenih interesa, normalno očekivati da će poljoprivredna imanja i dalje postojati kao privredni faktor, nastaje mentalitet (koji je također ekonomski uvjetovan) da je za mladu generaciju najvažnije osigurati standard i životne uvjete bar približno jednake onima što ih imaju radničke obitelji. Tome su uvelike u prošlosti »kumovale« vrijednosti potrošačkog društva, moralna degradacija rada na zemlji i poljo-

privrednog zanimanja uopće. Nastaje sociološko stanje koje možemo ilustrirati poimanjem da je odluka mlada poljoprivrednika ostati na zemlji i naslijediti oca nekakva rustikalna romantika i ograničeni idealizam.

5. Odsutnost odgovarajuće socijalne politike, i to posebno na području mirovinskog i invalidskog osiguranja, šire zdravstvene zaštite, zaštite materinstva, dječje zaštite, školovanja i obrazovanja također dobro pridonosi ubrzanju nekih procesa koje ne bismo mogli ocijeniti normalnima i poželjnima unutar poljoprivrednog stanovništva.

6. Uza sve to, osnovni uzrok tim procesima svakako je u tome što između društvenog i individualnog sektora poljoprivrede nije došlo do rasta onih interesa i veza koje bi se zasnivale na ekonomijskim osnovama i koji bi poticali suvremeno udruživanje i rada i sredstava i zemlje. Opseg i kvaliteta kooperantskih odnosa još su uvijek klasični. To su ugovorni kupoprodajni odnosi i kao takvi planirani na kratak rok, gdje je dobit (a ne dohodak), posebno društvenog sektora još uvijek prevladajući i gdje je udruženi rad tek u svom začetku. Otuda još uvijek procesi usitnjavanja zemlje, zapostavljanje arondacije i komasacije, sporo širenje društvenog vlasništva nad zemljom i slično.

Na kritičnoj ocjeni stanja koje je ekonomijski, društveno i socijalno zabrinjavajuće trebalo bi utvrditi (nove) putove realnog socijalističkog preobražaja sela koji bi preko ekonomskih interesa osiguravali međusobno povjerenje i udruživanje individualnog i društvenog sektora.

Bile bi, međutim, potrebne nove analize, nova istraživanja, posebno sociološkog karaktera, koja bi omogućila i planiranje diferenciranih i selektivnih mjera u okviru konkretnog oblikovanja agrarne politike. Ovo posebno u odnosu na neke različitosti socijalno-ekonomskog područja i problematike kao i s obzirom na pojedina poljoprivredna područja.

Bilješke

- 1) **Statistični letopis SRS.** Ljubljana, ZS SR Slovenije, br. 172/1976. i 162/1981.
- 2) **Letni pregled kmetijstva 1976.** Statističko građivo br. 176, str. 15.
- 3) **Statistični letopis SRS. 1976,** str. 28.
- 4) **Popis prebivalstva.** Rezultati raziskav, br. 282/1982, str. 104.
- 5) **Statistički letopis SRS.** Ljubljana, ZS RS Slovenije, 1976, str. 66.
- 6) **Isto,** str. 66.
- 7) **Letni pregled kmetijstva 1980,** — RR br. 237, Ljubljana, Zavod za statistiko SR Slovenije, str. 11.
- 8) **Popis prebivalstva . . .** Rezultati raziskov, br. 282, Zavod za statistiko SR Slovenije, 1982, str. 104.
- 9) **Isto,** SG SRS, 1977, str. 182.
- 10) **Anketa o zasebnih kmečkih gospodinjstvih.** RR br. 61/1979, str. 27 i RR 241, str. 29.
- 11) **Anketa o zasebnih kmečkih gospodinjstvih.** Rezultati raziskovanj, br. 241, str. 22.
- 12) **Isto,** str. 22.
- 13) **Statistični letopis SRS.** 1982, str. 450, 453.
- 14) **Statistični letopis SRS 1979.** Ljubljana, ZS SR Slovenije, str. 488, 489
- 15) **Isto,** str. 497, 498.
- 16) **Rezultati raziskovani.** Ljubljana, Zavod za statistiko SR Slovenije br. 61. str. 12 i: 241 str. 14.

The Private Sector in Slovenian Agriculture

Summary

The article treats current problems of development in the private sector of Slovenian agriculture. Special attention is paid to socio-economic, socio-political and demographic problems. Agriculture in Slovenia has some specific tendencies of development, so the problems are also treated in retrospect and comparatively in relation to other regions of Yugoslavia.

Problems concerning the ownership of agricultural land, size of agricultural holding, the economic of the individual farming household, how it is equipped for work and the structure of its consumption and reproduction are treated in detail.

The article also shows differences in the economic position of pure farming, part-time and worker households. The present level of contract-farming and the interest for this form of cooperating with the social sector is evaluated.

Starting from evaluations of economic conditions in the private sector, special attention is paid to questions of the demographic reproduction of the agricultural population. That reproduction is shown through the birth rate, marriage rate, participation of households without an heir, and how much of the population capable of work leaves agriculture to find employment in other branches of the economy.

Besides economic and socio-demographic characteristics, specific questions concerning the disappearance of the traditional village and the formation of new settlements, with fewer rural characteristics are also treated.

The article, which is the result of into the most acute tendencies of development in this part of Slovenia, also shows the need for further research, especially into some-psychological phenomena — the degradation of certain values — work on the land and family relations. ●

Индивидуальный сектор в сельском хозяйстве Словении

Резюме

В статье обследованы актуальные тенденции обнаруженные в развитии индивидуального сектора в сельском хозяйстве Словении. Особое внимание уделено социально-экономическим, социально-политическим и демографическим вопросам.

Учитывая частично специфические тенденции в развитии сельского хозяйства в Словении эти вопросы обсуждались ретроспективно и в сравнении с остальными районами в Югославии.

Более подробно исследованы вопросы собственности отношений в связи с сельскохозяйственными земельными участками, размером крестьянских хозяйств, экономикой индивидуального крестьянского хозяйства, оснащенностью этих хозяйств и структурой их потребления — воспроизводства.

Результаты исследования показали различия отмеченные в положении хозяйства чистого типа, в хозяйствах смешанного типа и в домашних хозяйствах рабочих, занятых вне сельского хозяйства.

В статье дана оценка теперешнего уровня кооперации и интересов к этому виду сотрудничества с общественным сектором. Исходя из оценки экономического состояния индивидуального сектора отдельно рассмотрены вопросы демографического воспроизводства сельскохозяйственного населения. Это воспроизводство исследовано с учетом нормы рождаемости, бракосочетания, доли домашних хозяйства без наследников, отливом трудоспособного населения из сельского хозяйства.

Наряду с социодемографическими характеристиками обсуждались и специфические проблемы связанные с исчезновением прежней деревни и образования новых сельских местностей имеющих мало общего с этой местностью.

Результаты исследования самых актуальных тенденций в развитии сельского хозяйства в этом районе Словении указывают на необходимость проведения дальнейших исследований касающиеся в отдельности определенных социопсихологических явлений: деградации определенных ценностей, работы на земле и отношений в семье. ●